

УДК 342.9

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ¹

Олег РЄЗНИК,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена з'ясуванню сутності та структури адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки України. Зазначено, що у зв'язку з постійним реформуванням правоохоронних органів виникає необхідність у дослідженні сутності та структури вищезазначеного механізму. Визначено поняття «механізм», «адміністративно-правове забезпечення», «адміністративно-правовий механізм», «механізм адміністративно-правового забезпечення фінансово-економічної безпеки». Виокремлено ознаки адміністративно-правового механізму в означеній сфері. Зазначено мету функціонування адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки. Встановлено перелік елементів механізму забезпечення фінансової й економічної безпеки держави.

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, правоохоронні органи, фінансово-економічна безпека.

ESSENCE AND STRUCTURE OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM FOR THE PROVISION OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Oleh RIEZNIK,

Candidate of Law, Associate Professor at the Department of Administrative, Commercial Law
and Financial and Economic Security of Educational-Scientific Institute of Law of Sumy State University

SUMMARY

The article is devoted to the clarification of the essence and structure of the administrative and legal mechanism of providing financial and economic security of Ukraine. It is noted that in connection with the constant reformation of law enforcement agencies, it is necessary to study the essence and structure of the above-mentioned mechanism. The concept of "mechanism", "administrative-legal support", "administrative-legal mechanism", "mechanism of administrative-legal provision of financial and economic security" is defined. The signs of the administrative-legal mechanism in the indicated sphere are singled out. The purpose of functioning of the administrative-legal mechanism of ensuring financial and economic security is stated. The list of elements of the mechanism of providing financial and economic security of the state is established.

Key words: administrative-legal mechanism, law-enforcement bodies, financial and economic security.

REZUMAT

Articolul este dedicat clarificării esenței și structurii mecanismului administrativ și juridic de asigurare a securității financiare și economice a Ucrainei. Se remarcă faptul că, în contextul reformării constante a agențiilor de aplicare a legii, este necesar să se studieze esența și structura mecanismului menționat mai sus. Se definește conceptul de "mecanism", "suport administrativ-juridic", "mecanism administrativ-juridic", "mecanism de asigurare juridică administrativă și financiară". Sunt semnalate semnele mecanismului administrativ-juridic din sfera indicată. Se precizează scopul funcționării mecanismului administrativ-juridic de asigurare a securității financiare și economice. Se stabilește lista elementelor mecanismului de asigurare a securității financiare și economice a statului. Sunt analizate și analizate elementele mecanismului de asigurare a securității financiare și economice a Ucrainei.

Cuvinte cheie: mecanism administrativ-juridic, organe de drept, securitate financiară și economică.

Постановка проблеми. Забезпечення фінансово-економічної безпеки України має свій адміністративно-правовий механізм реалізації, в основі якого – сукупність певних елементів. Саме за допомогою такого механізму здійснюється правовий вплив на відносини у сфері забезпечення фінансово-економічної безпеки країни, результатом застосування якого має бути належний рівень такої безпеки. Тому недостатня розробленість теоретичних положень в означеній сфері зумовлює комплексне дослідження сутності та структури такого механізму.

Актуальність теми зумовлюється постійним реформуванням правоохоронних органів із метою підвищення їх ефективності, у зв'язку з чим постає необхідність дослідження сутності та структури адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки України.

Стан дослідження. Питання дослідження сутності та структури адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки України входять до кола наукових інтересів деяких вчених, зокрема О. Бригінця, Н. Золотарьової, А. Ковальчук, С. Лекаря, А. Присяжнюка.

¹ Виконано в рамках проекту № 0116u006814 (супровідний лист № 01/15.06/3278 від 19 серпня 2016 р.)

Метою статті є вивчення сутності та структури адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки України.

Вклад основного матеріалу. Перш, ніж безпосередньо перейти до сутності та структури адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки України, необхідно визначитися з термінологією: визначити поняття «механізм», «адміністративно-правове забезпечення», «адміністративно-правовий механізм», «механізм адміністративно-правового забезпечення фінансово-економічної безпеки», оскільки з'ясування сутності даних понять є необхідною передумовою дослідження адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки.

У юридичній літературі існує багато підходів до розуміння категорії «механізм», використання якої, за Ю. Тодікою, пов'язане з усвідомленням того, що недостатньо мати матеріальні норми, розвинену систему законодавства, необхідні ще і чіткі механізми їх впровадження в життя, що стосується й адміністративно-правової сфери [1, с. 337]. Цікавою є позиція С. Комарова, який досліджував механізм як категорію теорії права та вважав, що поняття «механізм» потрібно трактувати як спосіб функціонування, систему елементів впливу [2, с. 383–384].

Що стосується терміна «забезпечення», то під ним слід розуміти створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантування чого-небудь; захист, охорону кого-небудь або чого-небудь від небезпеки [3, с. 85]. У юридичній науці поняття «забезпечення» дозволяє усвідомити мету, яку поставив перед суспільством законодавець, що встановлює права людини і громадянина [4, с. 232].

Отже, можна дійти висновку, що забезпечення фінансово-економічної безпеки держави – це створення під час здійснення відповідної управлінської діяльності необхідних умов для належного виконання цього процесу й отримання бажаного кінцевого результату.

У контексті даного дослідження доцільно з'ясувати, чим є адміністративно-правове забезпечення. На думку І.О. Іерусалімової, адміністративно-правове забезпечення передбачає, насамперед, регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації прав і свобод людини та громадянина, вплив на них за допомогою передбачених у законодавстві елементів [5, с. 83].

Дослідження сутності термінологічної бази дозволяє з'ясувати, яким чином даний механізм має працювати, та визначити, хто реалізує функцію забезпечення фінансово-економічної безпеки України.

На підставі вищенаведених визначень спробуємо виокремити характерні ознаки адміністративно-правового механізму. До них можна віднести: системність; плановість; безперервність функціонування даного механізму; підконтрольність суб'єктів; особливий склад суб'єктів, на які покладено обов'язок забезпечення фінансово-економічної безпеки держави; здійснення застосування даного механізму за допомогою адміністративно-правових норм.

Метою функціонування адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки держави є, перш за все, досягнення максимальної стабільності функціонування економіки, створення основи для її майбутнього зростання, а основним завданням – попередження та виявлення потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз.

О. Сасенко вказує, що в основі системи зміцнення економічної безпеки країни лежить відповідний їй механізм, який складається зі взаємопов'язаних та взаємодіючих складових частин: нормативно-правових; інституційно-організаційних; кадрових; інформаційно-аналітичних [6, с. 10].

О. Бригінець також зазначає, що механізм забезпечення фінансової безпеки держави складається з таких елементів, як: всебічний моніторинг фінансової системи держави, що проводиться для своєчасного попередження, виявлення та мінімізації наслідків внутрішніх та зовнішніх загроз інтересам об'єктів фінансової безпеки держави; розроблення та визначення соціально-економічних показників, що характеризують стан вітчизняної фінансової системи держави; діяльність держави щодо виявлення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці [7, с. 38].

А. Присяжнюк пропонує до структури адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави включити такі блоки:

- 1) нормативно-правовий (сукупність норм права та нормативно-правових актів, юридичні факти);
- 2) інституційно-організаційний (система органів управління у сфері забезпечення економічної безпеки);
- 3) процедурно-функціональний (принципи та інструменти, методи регулювання, а також процедури й алгоритми реалізації діяльності із забезпечення економічної безпеки, включаючи техніку і технології управління);
- 4) забезпечувальний (кадрове, інформаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення);
- 5) інформаційно-аналітичний (аналіз стану розвитку та існування об'єкта забезпечення) [8, с. 811].

Цікавим є підхід А. Ковальчука, який вважає, що до елементів механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки належать:

- 1) державні та недержавні суб'єкти, громадяни;
- 2) правові норми, які встановлюють повноваження, функції суб'єктів, тобто забезпечують змістовність впливу та взаємозв'язки;
- 3) методи, засоби діяльності, спрямовані на забезпечення стабільного розвитку економіки держави;
- 4) види, форми дій (активні, пасивні) [9, с. 138].

Беручи до уваги вищезазначене, вважаємо доцільним охарактеризувати елементи адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки держави.

1. Система суб'єктів, які здійснюють управління фінансово-економічною безпекою держави, захищають фінансово-економічні інтереси держави від протиправних посягань чи беруть участь у відносинах, пов'язаних із управлінням і забезпеченням фінансово-економічної безпеки держави.

С. Лекарь наголошує, що забезпечення економічної безпеки держави здійснюється складним комплексом органів, до яких належать:

- органи загальної компетенції (Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної республіки Крим);
- спеціальної галузевої компетенції (Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство юстиції України);
- спеціальної функціональної компетенції (Рада Національної безпеки і оборони України, Фонд державного майна України, Антимонопольний комітет України, Національний банк України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, Прокуратура України, судові органи України);
- органи територіального управління та самоврядні органи.

Діяльність вказаних суб'єктів спрямована на забезпечення ефективності розвитку того чи іншого соціально-економічного комплексу, але суб'єктом реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення

економічної безпеки є держава в особі уповноважених органів державної влади. Центральне місце серед них посідають правоохоронні органи, які запобігають вчиненню, а також виявляють, припиняють, розслідують та притягують до відповідальності осіб, винних у скоєнні адміністративних та кримінальних правопорушень, що посягають на фінансово-економічні інтереси держави [10, с. 18–19].

Варто також зазначити, що забезпечення фінансово-економічної безпеки не може бути ефективним без активної участі в ньому суб'єктів господарювання (підприємств, установ, організацій тощо), пов'язаних із ними інститутів громадянського суспільства (зокрема політичних партій, профспілок, організацій підприємств та ін.), а також самих громадян. Громадяни України через участь у виборах, референдумах та в інших формах безпосередньої демократії, а також через органи державної влади та місцевого самоврядування, які вони обирають, реалізують національні інтереси в порядку виконання конституційних обов'язків, здійснюють заходи, визначені законодавством України щодо забезпечення її національної (в т. ч. економічної) безпеки. Громадяни та об'єднання громадян: отримують відповідно до чинного законодавства інформацію про діяльність державних органів із забезпечення економічної безпеки та беруть безпосередню участь у забезпеченні економічної безпеки; привертають увагу суспільних та державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у сфері економічної безпеки; захищають власні права щодо реалізації особистих економічних інтересів засобами, які передбачені чинним законодавством [11, с. 4].

2. Правові норми, які встановлюють повноваження, функції суб'єктів управління та захисту фінансово-економічної безпеки держави, тобто забезпечують змістовність їх впливу на суспільні відносини, об'єктом яких є фінансово-економічна безпека держави, та визначають відповідні взаємозв'язки між зазначеними суб'єктами. Зазначені правові норми загалом містяться в Конституції України, міжнародних законодавчих актах, законах України та підзаконних нормативно-правових актах.

3. Методи, засоби діяльності, спрямовані на забезпечення стабільного розвитку економіки держави, тобто сукупність незаборонених національним законодавством засобів діяльності органів управління та захисту фінансово-економічної безпеки держави, спрямовані на забезпечення стабільного розвитку економіки держави. Правильний вибір методів і засобів діяльності створює належні умови для забезпечення фінансово-економічної безпеки в державі та її окремих регіонах, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, а також допомагає протидіяти злочинності у цій сфері та підвищує ефективність діяльності відповідних суб'єктів.

Застосування відповідних методів під час забезпечення фінансово-економічної безпеки держави залежить від суб'єкта, на який покладено обов'язок щодо реалізації даної функції, його завдань і повноважень. Необхідно зауважити, що методи не можуть застосовуватися відокремлено один від одного, вони взаємопов'язані, утворюють певну систему. Застосування конкретного набору методів залежить від мети, кола суб'єктів та особливостей їх адміністративно-правового статусу. Правильний вибір методів, які повинні використовуватися відповідними суб'єктами у забезпеченні фінансово-економічної безпеки держави, підвищує ефективність їх діяльності. Тому з'ясування сутності методів діяльності дозволяє удосконалити процес забезпечення фінансової й економічної безпеки.

Методи державного управління тотожні методам, що спрямовані на забезпечення стабільного розвитку економіки держави. Теорія, залежно від характеру (змісту), виділяє

адміністративні (організаційно-розпорядчі), економічні та соціально-психологічні методи [12, с. 145].

Адміністративні методи характеризуються підпорядкованістю та обов'язковістю. За допомогою них суб'єкти забезпечення фінансово-економічної безпеки держави можуть впливати на забезпечення стабільного розвитку економіки держави шляхом прийняття певних нормативно-правових актів, у яких містяться обов'язкові для виконання приписи.

Основними ознаками вищевказаних методів є:

а) прямий вплив державного органу або посадової особи на волю виконавців шляхом встановлення їх обов'язків, норм поведінки і видання конкретних вказівок;

б) односторонній вибір способу вирішення наявного варіанта поведінки, однозначне розв'язання ситуації, яке підлягає обов'язковому виконанню;

в) безумовна обов'язковість розпоряджень і вказівок, невиконання яких може потягти за собою різні види юридичної відповідальності [13, с. 105].

Економічні методи полягають у самостійному виборі варіанта поведінки в певних умовах під впливом економічних стимулів. Внаслідок використання даних методів отримуємо достовірну економічну оцінку управлінських рішень, що, відповідно, дасть змогу оцінити матеріально-технічне забезпечення відповідних суб'єктів. Поєднання цих двох методів дозволяє найбільш повно забезпечити ефективний механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, тому що буде передбачено як порядок виконання вказівок, так і економічні стимули для їх якісного виконання.

Використання соціально-психологічних методів сприяє створенню позитивних взаємовідносин у колективі та підвищенню активності суб'єктів у процесі забезпечення стабільного розвитку економіки держави.

Варто зазначити, що поєднання даних методів дозволяє максимально ефективно забезпечити фінансово-економічну безпеку держави. Існує нерозривний зв'язок таких методів із компетенцією уповноважених суб'єктів, де визначаються можливі способи впливу на певні об'єкти.

4. Форми діяльності суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. За їх допомогою практично реалізуються завдання та функції органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, інших суб'єктів у сфері забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. Крім того, форми покликані фактично забезпечувати досягнення цілей у сфері управління фінансовою та економічною системами держави, захисту їх від протиправних посягань із найменшими витратами зусиль, коштів і часу.

Р.Я. Шай зазначає, що сьогодні розрізняють правові і неправові (організаційні) форми. Важливість правових форм діяльності полягає у тому, що у них безпосередньо відображається зв'язок держави і права, її обов'язок діяти під час виконання своїх функцій на основі права і в межах закону. До правових форм необхідно зарахувати: правотворчу діяльність (із підготовки і видання нормативних актів); правозастосовчу діяльність (із реалізації нормативних актів шляхом прийняття актів застосування права, це повсякденна робота з виконання законів і з вирішення різнобічних питань управлінського характеру); правоохоронну діяльність (із захисту прав і свобод людини і громадянина, з запобігання правопорушенням і притягнення до юридичної відповідальності винуватих осіб) [14]. Беручи до уваги лише правоохоронні органи, варто зазначити, що характерна риса правової форми їх діяльності полягає в тому, що в ній найбільш чітко проявляється державно-владний, виконавчо-розпорядчий, підзаконний характер повноважень правоохоронних органів [16, с. 158].

Організаційні форми діяльності не справляють такого впливу, як правові форми, однак завдяки їм здійснюються підготовчі дії, обговорюються, узгоджуються різні позиції, робляться відповідні висновки в процесі пошуку оптимальних шляхів вирішення проблеми [15, с. 60].

Висновки. Таким чином, з огляду на викладене, можна стверджувати, що адміністративно-правовий механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки держави є системою органів державної влади та різноманітних інститутів громадянського суспільства, які на основі норм законодавства та за допомогою певних методів, форм, засобів і способів забезпечують фінансово-економічну безпеку держави. Елементами такого механізму є державні та недержавні суб'єкти, громадяни; правові норми; методи, засоби діяльності; види, форми дій. Підвищення ефективності дії даного механізму може відбутися за умови подальшого вдосконалення його елементів.

Список використаної літератури:

1. Тодыка Ю. Конституция Украины – основной закон государства и общества: учеб. пособ. Харьков: Факт, 2001. С. 337.
2. Комаров С. Общая теория государства и права: учебник. Москва: Юрайт, 1997. 416 с.
3. Чуйко З.Д. Конституційно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 8. С. 81–89.
4. Голосніченко І.П., Стахурський М.Ф., Золотарьова Н.І. Адміністративне право України: основні поняття: навч. посіб.; за заг. ред. І.П. Голосніченка. Київ: ГАН, 2005. 232 с.
5. Ієрусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Ін-т законодавства Верх. Ради України. Київ, 2006. 205 с.
6. Сасенко О. Зміцнення економічної безпеки як чинник ефективного функціонування економічної системи: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки». Одеса., 2010. 20 с.
7. Бригінець О. Особливості формування механізму правового забезпечення фінансової безпеки України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2016. № 837. С. 36–41.
8. Присяжнюк А. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави. Форум права. 2011. № 1. С. 808–813.
9. Ковальчук А. Державний механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки: теоретико-правовий аспект. Підприємство, господарство і право. 2017. № 2. С. 136–140.
10. Лекарь С. Місце адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави у системі державно-правового механізму. Адміністративне право і процес. 2013. № 1. С. 15–20.
11. Гбур З.В. Основні функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 2 (25). С. 1–9.
12. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Золота миля, 2011. 584 с.
13. Мельник А.Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю., Гордієнко Л.Ю. Державне управління: навч. посіб.; за ред. А. Мельник. Київ: Знання-Прес, 2003. 343 с.
14. Шай Р.Я. Принципи та форми реалізації функцій держави URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/may/2312/vnulpurn201481021.pdf>.
15. Шпак Ю.А. Поняття та види організаційних форм діяльності органів місцевого самоврядування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2013. № 5. С. 58–62.
16. Золотарьова Н.І. Форми адміністративної діяльності правоохоронних органів у сфері екологічної безпеки. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія, Соціологія. Право. 2012. Вип. 2 (14). С. 156–161.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Резнік Олег Миколайович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Riezniak Oleh Mykolaiovych – Candidate of Law, Associate Professor at the Department of Administrative, Commercial Law and Financial and Economic Security of Educational-Scientific Institute of Law of Sumy State University

reznikoleg07@gmail.com